

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Mythen van Kosovo: De Servische Identiteit en het Kosovovraagstuk

Havermans, Melle

Citation

Havermans, M. (2021). Mythen van Kosovo: De Servische Identiteit en het Kosovovraagstuk. *Leidschrift*, 36(november: 30 jaar postcommunisme. Op zoek naar een nieuw evenwicht), 49-63. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3448678>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3448678>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Mythen van Kosovo: De Servische Identiteit en het Kosovovraagstuk

Melle Havermans

Dat Kosovo zich op 17 februari 2008 onafhankelijk van Servië verklaarde, lijkt een logisch gevolg van de situatie op de grond. De bevolking van Kosovo is, volgens de meest recente censusdata, voor meer dan 92% Albanees, terwijl in Servië zelf de Serviërs de overhand hebben.¹ Tussen beide etnische groepen zijn grote verschillen. Zo spreken de Albanezen in Kosovo hun eigen dialect van het Albanees, terwijl Serviërs Servisch spreken. Ook in religie verschillen beide groepen: Serviërs behoren in grote mate tot de Servisch-Orthodoxe Kerk, terwijl de Kosovaarse Albanezen overwegend soennitische moslims zijn.² De Albanezen in Kosovo hebben daarbij sterk het gevoel dat zij door de regering in Belgrado als tweederangsburgers zijn behandeld. De wonden van de Kosovo-oorlog (1998-1999) zijn zowel in Kosovo als in Servië nog duidelijk zichtbaar. Zou het niet beter zijn als Kosovo en Servië formeel en zonder bloedvergieten van elkaar werden gescheiden, zodat beide naties naast elkaar hun eigen pad kunnen bewandelen?

Dat was in ieder geval de gedachte van de Kosovaarse regering toen zij zichzelf onafhankelijk verklaarde. Verschillende internationale mogendheden, waaronder Groot-Brittannië, de Verenigde Staten en ook Nederland, deelden die visie. Servië ziet deze zaken radicaal anders. Hoewel in 2006 Montenegro zich zonder grote problemen na een referendum afscheidde van Servië, weigert Servië categoriaal ook maar enige stappen te zetten die zouden kunnen leiden tot erkenning van Kosovo als een soevereine staat. Servië ziet Kosovo nog steeds als een afvallige regio, en krijgt hierin steun van wereldmachten zoals Rusland, China en India.³ Hoewel er vanuit de internationale gemeenschap continu pogingen worden ondernomen de dialoog tussen Belgrado en Pristina – waar de Kosovaarse regering zetelt – te

¹ Omdat het Servische deel van de Kosovaarse bevolking weigert mee te doen aan door de Kosovaarse overheid gepleegde bevolkingsonderzoeken, is de precieze verhouding niet duidelijk. Echter vormen Albanezen al sinds de 19e eeuw de meerderheid, en is hun aandeel sindsdien alleen maar toegenomen. Zie: S. Zabërgja et al. *Population: By Gender, Ethnicity at Settlement Level* (Pristina 2013) 11.

² T. Judah. *Kosovo: What Everyone Needs to Know* (Oxford 2008) 8-9.

³ V. Kiprop. *Which Countries Recognize Kosovo?* (GraphicMaps 2008). <https://www.graphicmaps.com/which-countries-recognize-kosovo> Geraadpleegd op 05-02-2019.

openen, zijn beide partijen diep ingegraven in hun eigen stellingen, aangezien Kosovo precies hetgeen wil wat Servië niet zal geven: volledige onafhankelijkheid.⁴

Het conflict tussen Servië en Kosovo heeft in de academische wereld veel aandacht gekregen. Dergelijk onderzoek is echter veelal toegespitst op de zeer recente geschiedenis, bijvoorbeeld de effectiviteit van de NAVO-interventie tijdens de oorlog van 1998-1999 of de uitdagingen rondom het opzetten van zelfbeschikkingsinstituties in Kosovo. Hoewel dergelijk onderzoek zinvol en waardevol is, zijn de onderliggende redenen van het conflict nog grotendeels onderbelicht gebleven. Dit onderzoek probeert de vraag waarom Servië weigert de onafhankelijkheid van Kosovo te erkennen te beantwoorden vanuit de historische invalshoek. Hierin ligt de focus op mythevorming en identiteit.

Mythen, identiteit, territorium

In zijn werk *Imagined Communities* legt Benedict Anderson uit dat naties bedachte gemeenschappen zijn. Ze bestaan niet omdat de leden van de natie elkaar fysiek kennen, maar omdat het idee van de gemeenschap is verankerd in hun gedachtesystemen.⁵ Nationale mythen spelen een essentiële rol in het construeren van de natie. Dergelijke mythen bezorgen een gemeenschap zowel fysieke als niet-fysieke symbolen, zoals helden, een geboortegrond of een nationale vijand waartegen de eigen natie zichzelf af kan zetten. Door zich toe te spitsen op de eigen uniciteit helpen dergelijke mythen en daaruit voortvloeiende symbolen ook om het bestaan van de natie naar buiten toe te legitimeren. Deze nationale mythen worden vrijwel altijd in het verleden gevonden: dergelijke mythen zorgen er dus niet alleen voor dat de huidige leden van de natie zich met elkaar verbonden voelen, maar verklaren ook het bestaan van de moderne natie door deze met het verleden te verbinden. Het zijn nationale mythen die de natie, het nationaal bewustzijn, en de nationale

⁴ B. Stanicek. *Belgrade-Pristina Dialogue. The Rocky Road Towards a Comprehensive Normalisation Agreement.* (Brussel 2021) 1-2.

⁵ B. Anderson. *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (Londen 1991) 6.

identiteit vormen. Een natie zonder die verbindende mythen en symbolen – dus een natie zonder een verleden – zou simpelweg niet kunnen bestaan.⁶

Echter stuiten we hier ook op een probleem. Nationale mythen dienen een bepaald doel, namelijk het legitimeren van de natie. Ze zijn daarom zelden gebaseerd op een objectieve lezing van de geschiedenis. Maar al te vaak leunen ze op selectief gebruik of fabricatie van historische gegevens.⁷ De focus op de uniciteit kan ertoe leiden dat de eigen natie wordt afgezet tegen andere naties, een fenomeen dat etnische conflicten en repressie in de hand werkt.⁸ Ondanks deze kritiek blijft nationale mythologie een belangrijke plaats innemen in het nationale bewustzijn.

Wat veel nationale mythen met elkaar gemeen hebben, is dat ze het bestaan van de natie proberen te verklaren door haar oorsprong te vinden. Zodoende wordt er op zoek gegaan naar een ontstaansmythe. Volgens historicus Patrick Geary vinden de meeste moderne naties hun ontstaansmythe in hun middeleeuwse verleden.⁹ Op deze manier verbinden ontstaansmythen de huidige natie met hun voorouders, maar geven de moderne natie ook een historisch leefgebied, waar dan weer territoriale claims aan worden opgehangen. Geary schrijft hierover dat ‘etnische claims vereisen [...] het recht van die natie om over haar historische gebied te heersen, dat vaak wordt gedefinieerd in de zin van middeleeuwse leefgebieden of koninkrijken, zonder dat hierbij rekening wordt gehouden met wie daar nu leeft.’¹⁰

Een ander overkoepelend idee dat nationale mythen met elkaar gemeen hebben, is de dader-slachtofferdynamiek. Hierin wordt de eigen groep afgedaan als historische slachtoffers, waardoor slachtofferschap deel wordt van de identiteit van die groep.¹¹ Tegelijkertijd bestaan er geen slachtoffers zonder daders, en net zoals het slachtofferschap deel wordt van de eigen identiteit, wordt een andere groep benoemd tot collectieve daders,

⁶ E.J. Hobsbawm, ‘Ethnicity and Nationalism in Europe Today’ in G. Balakrishnan ed., *Mapping the Nation* (Londen 2012) 255.

⁷ A. Schnabel en D. Carment. *Conflict Prevention from Rhetoric to Reality. Organizations and Institutions* (Lanham 2004) 45.

⁸ Anderson, *Imagined Communities*, 35.

⁹ P.J. Geary. *The Myth of Nations. The Medieval Origins of Europe*. (Princeton 2002) 18.

¹⁰ Ibidem, 11.

¹¹ S. Jankowitz 2018, ‘Intergroup Struggles over Victimhood in Violent Conflict. The Victim-Perpetrator Paradigm’, *International Review of Victimology* 24.3 (2018) 259-271: 260.

nationale vijanden. De dader-slachtofferdynamiek trekt een harde lijn tussen *wij* en *zij*, en helpt zo bij het vormgeven van de identiteit van de eigen groep.¹² Deze dynamiek kan tot gevolg hebben dat de eigen groep, in de overtuiging dat ze slachtoffer zijn en door vreselijke vijanden worden bedreigd, zelf ook schuldige wordt.¹³ Daarbij kan het geloof zelf slachtoffer te zijn van een nationale vijand ook gebruikt worden om op territoriale gebieden aanspraak te doen: leden, heilige plaatsen, of cultureel erfgoed van de eigen groep zouden immers nooit veilig zijn als het gebied waarin zij zich bevinden door nationale vijanden worden bestuurd.

Op deze manier zijn nationale mythen verbonden met de identiteit van die natie, en kunnen dezelfde mythen ook gebruikt worden om aanspraak te doen op een gebied. Om dit te illustreren, is de verhouding van Servië tot Kosovo een uitstekend voorbeeld.

De wieg van de natie

‘Kosovo – dat is de voornaam van Servië!’ Met deze woorden reageerde de toenmalig president van Servië, Vojislav Kostunica, op de onafhankelijkheidsverklaring van Kosovo in 2008. Binnenlands kon hij op veel bijval rekenen, waaronder van de Metropoliet van Belgrado, Amfilohije, die stelde dat Kosovo de ‘wieg van de Servische natie’ en zelfs het ‘Servische Jerusalem’ was.¹⁴ Hoewel in de omgang met separatistische regio’s doorgaans wordt verwezen naar nationale soevereiniteit, waren deze uitspraken van een andere aard. Ze verbonden het bestaan van de moderne Servische natie met de geschiedenis, en beargumenteerden zo waarom Servië het recht zou hebben Kosovo tot haar gebied te rekenen. Waarom?

In de ontstaansmythe van Servië speelt Kosovo een essentiële rol. Veel Serviërs delen de visie van Metropoliet Amfilohije, namelijk dat Kosovo de wieg van de Servische natie is. Vervolgens redeneren zij dat Servië derhalve niet zonder Kosovo zou kunnen bestaan. Geen enkel land, stellen zij, zou vrijwillig afstand doen van haar wieg, en de onafhankelijkheid van Kosovo is daarom geen bespreekbare optie.¹⁵

¹² M. Vuorinen, *Enemy Images in War Propaganda*. (Newcastle 2012) 2.

¹³ J.A. Mertus. *Kosovo. How Myths and Truths Started a War* (Berkeley 1999) 1.

¹⁴ Judah, *Kosovo*, 147.

¹⁵ Mertus, *Kosovo*, 281.

Waarom zou de wieg van Servië in Kosovo staan? Allereerst zouden de Serviërs van de moderne bevolkingsgroepen het langst in Kosovo wonen. Zij zouden zich, op uitnodiging van het Byzantijnse Rijk, in de zevende eeuw n.Chr. zich in de regio gevestigd hebben. Daarentegen zouden de Albanen pas in de elfde of twaalfde eeuw in Kosovo zijn gearriveerd.¹⁶ De zienswijze dat Albanen afstammelingen zijn van de Illyriërs – een bevolkingsgroep die lang voor de Serviërs ten tonele verscheen en de regio bevolkte – is volgens de Serviërs gebaseerd op feitelijke onjuistheden en wordt door één Servische historicus zelfs afgedaan als een ‘romantisch-historische these.’¹⁷ Het gegeven dat de Serviërs er eerder waren dan de Albanen is een belangrijk argument waarom Kosovo aan Servië toebehoort.

In de daaropvolgende eeuwen groeide Servië uit tot een belangrijk koninkrijk dat zich uitstrekte van Belgrado tot de Adriatische kust. In deze periode, die door sommigen gezien wordt als een Servische ‘Gouden Eeuw’ zou Kosovo onmisbaar zijn geweest. Zo hadden twee van de vijf Servische koninklijke dynastieën hun oorsprong in Kosovo, terwijl de uitbreiding van het Servische koninkrijk financieel onmogelijk zou zijn geweest zonder de minerale rijkdommen die zij in Kosovo konden ontginnen.¹⁸ Tenslotte bevond het oudste instituut van de Servisch-Orthodoxe Kerk, het Patriarchaat van Pec, zich in Kosovo.¹⁹ Kosovo was dus geen perifere provincie van het middeleeuwse Servië; het was het kloppend hart ervan.

Tot slot zou de belangrijkste gebeurtenis van de teloorgang van het Servische koninkrijk, de Slag bij het Merelveld (*Kosovo Polje*) in 1389 zich in Kosovo hebben afgespeeld. Serviërs geloven dat bij deze slag een Servisch leger in de pan gehakt zou zijn door een Ottomaans leger, een gebeurtenis die het einde van het Servische koninkrijk inluidde.²⁰ De Servische prins Lazar, die tijdens de slag het leven liet, zou zijn gestorven omdat hij de dood en vrijheid in het hiernamaals prefereerde boven een leven onder Ottomaans juk.²¹ Hoewel er veel kan worden afgedongen op de feitelijke juistheid

¹⁶ N. Malcolm. *Kosovo. A Short History*. (Londen 1998) 228-230.

¹⁷ D.T. Batakovic. ‘Kosovo and Metohija. History, Memory, Identity’ in: M. Vasiljevic ed., *The Christian Heritage of Kosovo and Metohija* (Los Angeles. 2015) 563-580: 573-574.

¹⁸ Judah, *Kosovo*, 19.

¹⁹ Z. Saskalovski. ‘Claims to Kosovo. Nationalism and Self-Determination’ in F. Bieber & Z. Daskalovski ed., *Understanding the War in Kosovo* (Londen 2003) 3-21: 15.

²⁰ Malcolm, *Kosovo*, 58.

²¹ R. Detrez. *Kosovo. De Uitgestelde Oorlog* (Baarn 1999) 20.

rondom deze herinnering van de Slag bij het Merelveld²² fungeert de slag als een talisman voor de Servische identiteit, en wordt ze regelmatig aangehaald om te beargumenteren waarom Kosovo van Servië dient te zijn.²³ 28 juni, de dag waarop de slag plaatsvond, staat in Servië bekend als Sint Vitusdag (*Vidovan*) en is nog steeds een belangrijke nationale herdenkingsdag.²⁴

Omdat Serviërs de oudste bevolkingsgroep van Kosovo zouden zijn, en Kosovo een essentiële rol speelde in zowel de bloei als de ineenstorting van het middeleeuwse Servische koninkrijk, is Kosovo een essentieel onderdeel van de Servische ontstaansmythe. De gedachte van Kosovo als de wieg van Servië werd razend populair in de negentiende eeuw, een tijd waarin Servië net als veel andere landen op zoek was naar een manier om de moderne natie aan haar historische voorvaderen te koppelen. In 1889 stelde de Servische minister van Buitenlandse Zaken, Cedomil Mijatovic, bijvoorbeeld dat Kosovo ‘een onuitputtelijke bron van nationale trots is. Belangrijker dan taal, en sterker dan de Kerk, verbindt deze trots alle Serviërs in één natie.’²⁵ Tegelijkertijd ontstond het Groot Servische Idee. Aanhangers van deze gedachte menen dat de Servische staat alle gebieden van het middeleeuwse Servische koninkrijk moet omvatten, waaronder Kosovo. Dat gebied hoorde op dat moment nog bij het Ottomaanse Rijk.²⁶

Zoals hierboven aangegeven valt er op deze lezing van de geschiedenis nogal wat af te dingen. Allereerst is de mythe gebaseerd op een subjectieve interpretatie van de geschiedenis. Hoewel Serviërs inderdaad al vanaf de zevende eeuw in Kosovo te vinden zijn, bestaat er een aannemelijke theorie dat de Albanen afstammen van de Illyriërs, een volk dat al sinds de oudheid het gebied bevolkt.²⁷ Daarbij is het niet zo dat Kosovo al sinds de eerste vestiging van Serviërs in de regio deel uitmaakte van het Servische koninkrijk: de formele integratie van Kosovo vond namelijk pas plaats in de tweede helft van de twaalfde eeuw.²⁸ Pas hierna vond de instelling van de Servisch-Orthodoxe Kerk in Pec, en de bouw van belangrijke religieuze gebouwen,

²² Zie hieronder.

²³ Saskalovski, ‘Claims to Kosovo’, 15.

²⁴ B92. ‘What is Vidovan, and why is it so important to Serbs?’ (2012). https://www.b92.net/eng/news/society.php?yyyy=2012&mm=06&dd=28&nav_id=81009. Geraadpleegd op 20 mei 2021.

²⁵ Judah, *Kosovo*, 21.

²⁶ Detrez, *Kosovo*, 28.

²⁷ Malcolm, *Kosovo*, 40.

²⁸ Detrez, *Kosovo*, 17.

plaats.²⁹ Ook het gegeven dat twee van de vijf Servische dynastieën hun wortels in Kosovo hebben is correct, maar dit gegeven impliceert automatisch dat de drie andere dynastieën elders hun oorsprong hebben. Tenslotte kan er ook op de gebeurtenissen van de Slag op het Merelveld behoorlijk wat worden afgedongen. Historisch bewijs suggereert namelijk de Servische legers niet verpletterend werden verslagen, maar dat de slag geen overduidelijke winnaar kende.³⁰ Hoewel deze uitkomst gunstiger was voor de Ottomanen dan voor de Serviërs – de Ottomanen hadden immers veel meer mankracht – zou het nog ruim een eeuw duren voordat de verschillende opvolgers van het Servische koninkrijk volledig in het Ottomaanse Rijk werden geïncorporeerd.³¹

Hoe dan ook, zelfs als de feitelijkheden rondom de mythe van de wieg in totaliteit correct zouden zijn en Kosovo inderdaad de geboorteplaats van de Servische natie is, kan men zich nog steeds afvragen of dit een basis is om moderne territoriale claims op te baseren. Van veel landen staat de wieg zogezegd bij de burens: Istanbul, de belangrijkste stad van de Griekse nationale gedachte, vinden we in Turkije, terwijl het centrum van Noord-Macedonisch nationalisme, Thessaloniki, in Griekenland ligt. Toch zijn dit vandaag de dag geen betwiste gebieden. Daarbij kan een ontstaansmythe een natie met een regio verbinden, maar betekent dit niet dat een middeleeuwse etniciteit of stam hetzelfde is als een moderne natie. De Serviërs die zeshonderd jaar geleden het Servische koninkrijk op hebben gebouwd zijn niet dezelfde Serviërs die we vandaag de dag in Servië of Kosovo aantreffen. Gebeurtenissen die zeshonderd jaar geleden hebben plaatsgevonden, kunnen simpelweg niet worden aangevoerd om territoriale claims te legitimeren.

Ondanks deze kritiek is de mythe van Kosovo als de wieg van Servië ook in de recente geschiedenis gebruikt om de Servische heerschappij over Kosovo te legitimeren. In 1988 stelde Slobodan Milosevic, toen nog de leider van de Servische communistische partij, in een toespraak dat Servië en Kosovo onlosmakelijk met elkaar verbonden waren omdat 'elke natie een liefde heeft die voor altijd haar hart verwarmd. Voor ons is dat Kosovo.'³² En bij een toespraak op Kosovo Polje een jaar later – precies 600 jaar na die legendarische slag op het Merelveld – beargumenteerde hij ook dat 'jullie

²⁹ M. Vickers. *Between Serb and Albanian: A History of Kosovo* (Londen 1998) 8.

³⁰ M. Glenny. *The Balkans, 1804-2012. Nationalism, War and the Great Powers* (Londen 2012) 11.

³¹ Malcolm, *Kosovo*, 83.

³² *Ibidem*, 343.

[Serviërs] hier [in Kosovo] moeten blijven, zowel ter wille van jullie voorouders als jullie nageslacht.³³ Deze uitspraken leggen op heldere manier uit hoe territoriale claims kunnen voortvloeien uit historische mythevorming. Ook de afgelopen jaren is te zien dat de mythe nog springlevend is. Zo werd er in 2017 een poging gedaan de treinverbinding tussen Belgrado en Pristina te herstellen. Hoewel dit initieel als een positieve ontwikkeling werd gezien, werd al snel duidelijk dat het hier niet ging om een poging tot verzoening. Op de trein, die uit Belgrado vertrok, was groot de slogan ‘Kosovo is Servië’ (*Kosovo je Srbija*) te lezen, en aan de binnenkant van de trein waren allerlei afbeeldingen van Servisch erfgoed in Kosovo afgebeeld. Nadat de autoriteiten in Kosovo dreigden de trein op te blazen als deze de grens passeerde, werd de trein stopgezet, en werd de poging de verbinding te hervatten opgeschort.³⁴

In de Servische maatschappij wordt het idee dat de Servische wieg in Kosovo staat en dat de regio derhalve Servisch zou moeten zijn, breed gedeeld. Een opiniepeiling uit 2019 wees uit dat 75,5% van de ondervraagden van mening was dat Servië een historisch recht had om Kosovo te besturen, en 68,5% vond dat Kosovo het hart van Servië was. Daarbij verklaarde een overduidelijke meerderheid zich tegen erkenning van Kosovo: 68,7% vond dit verraad. De stelling dat erkenning schande en vernedering voor Servië zou betekenen kon rekenen op bijval van 68,2% van de deelnemers aan de peiling.³⁵ Dit sentiment is ook terug te zien in Servische populaire cultuur. Het nummer *Dogodine u Prizrenu* (*Volgend Jaar in Prizren*) van de bekende rapgroep Beogradski Sindikat bevat bijvoorbeeld de tekst dat Kosovo ‘de bron en de rivierbedding is waaruit de [Servische natie] ontspringt’, en dat Serviërs zich hopeloos voelen omdat ‘een natie zonder zijn oorsprong een opgedroogde rivier is’. In het jaar dat het nummer uitkwam werd het bijna vijf miljoen keer bekeken.³⁶ De mythe van de wieg als legitimatie van Servische territoriale claims is dus nog springlevend.

³³ Judah. *Kosovo. War and Revenge* (Londen 2000) 52.

³⁴ C. Dwyer. ‘Kosovo, Serbia Exchange Heated Words Over Train Stopped At The Border’ (2017) <https://www.npr.org/sections/thetwo-way/2017/01/15/509957543/sparks-on-the-tracks-kosovo-serbia-spar-over-train-stopped-at-the-border?t=1595333590782> Geraadpleegd op: 21 juni 2020.

³⁵ United States Embassy in Serbia & Center for Social Dialog and Regional Initiatives. *Normalization of relations between Belgrade and Pristina from Citizens Perspective. What we Know and Feel?* (Belgrade 2019) 16.

³⁶ Beogradski Sindikat. ‘Dogodine u Prizrenu’ (2018). <https://www.youtube.com/>

Slachtoffers en daders

In maart 2004 braken in Kosovo de heftigste rellen sinds de Kosovo-oorlog uit. Door een combinatie van hoge werkloosheid, etnische frustraties en de ‘moord’ op vier Albanese jongens – later bleek het te gaan om een ongeval – sloeg de vlam in de pan. Albanese menigten vielen Serviërs aan, plunderden hun huizen, en staken kerken in de brand. De lokale politie en internationale veiligheidsdiensten verloren de grip op de situatie volledig. De rellen kostten het leven van zestien Serviërs en elf Albanese, en door het geweld ontvluchtten nog eens 4100 Serviërs en andere etnische minderheden Kosovo.³⁷ Het geweld en de rol van de internationale veiligheidsdiensten werd luid veroordeeld. In Servië zelf, waar naar deze gebeurtenissen vaak wordt verwezen als een ‘pogrom’³⁸ of ‘Kristallnacht’³⁹ heerst de zienswijze dat de rellen een uitgestippeld doel hebben: de Albanese daders wilden Kosovo zuiveren van haar Servische bevolking en erfgoed.⁴⁰

Dat Serviërs in Kosovo slachtoffers zijn van geweld dat erop gericht is om ze ofwel met geweld te assimileren, ofwel uit Kosovo te verdrijven, is binnen Servië een algemeen geaccepteerd narratief. De onderdrukking die ze te verduren hebben gehad, zou al direct na de val van het Servische koninkrijk zijn begonnen. De nieuwe heersers, de Ottomanen, zouden de christelijke bevolking na de verovering van de regio hebben willen bekeren tot de islam door middel van extra belastingen en andere maatregelen.⁴¹ Ottomaanse discriminerende wetgeving zou voort blijven bestaan tot 1912, toen Kosovo tijdens de Eerste Balkanoorlog door Servië werd veroverd.

Toch waren het niet de Ottomanen voor wie de Serviërs moesten vrezen. Veel erger nog waren de Albanese. In tegenstelling tot Serviërs speelde religie geen belangrijke rol in hun identiteit, en daarom waren ze veel

watch?v=uFH8lwX7eT4&has_verified=1. Geraadpleegd op: 23 april 2019.

³⁷ Human Rights Watch. *Failure to Protect: Anti Minority Violence in Kosovo, March 2004*. (New York: 2004) 2.

³⁸ K. Dragan. *March Pogrom in Kosovo and Metohija. March 17-19, 2004: with a survey of destroyed and endangered Christian cultural heritage*. (Belgrado 2004) 17.

³⁹ D.T. Batakovic. ‘Kosovo & Metohija. A Negotiated Compromise vs Chaos and Instability’ (2012). http://www.batakovic.com/en/full-story/21/2012/02/22/kosovo--metohija_a-negotiated-compromise-vs_-chaos-and-instability.html. Geraadpleegd op: 24 november 2019.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Saskalovski, ‘Claims to Kosovo’, 14.

ontvankelijker voor de Ottomaanse pogingen hen te bekeren.⁴² Waar de Serviërs vanwege hun geloof tweederangsburgers werden, en gedoemd waren hun leven in armoede en angst te leiden, konden Albanezen door hun bekering privileges verkrijgen en klimmen op de sociaal-economische ladder. Zodoende groeiden de groepen uiteen, en kwamen ze op sociaal en politiek gebied lijnrecht tegenover elkaar te staan.⁴³

De Servische lezing van de geschiedenis laat geen twijfel over de manier waarop Albanezen met hun nieuwe privileges omgingen. Nadat de Albanezen tot de status van machthebber waren verheven, gebruikten zij hun nieuwe privileges om de Serviërs het leven zuur te maken en plunderden zij Servische dorpen en boerderijen, zonder vrees dat ze hiervoor bestraft zouden worden.⁴⁴ Na de Oostenrijks-Ottomaanse oorlog van 1683-1690, waarin Serviërs de kant van de Oostenrijkers hadden gekozen, hielpen Albanezen Serviërs uit Kosovo te verdrijven, om zichzelf hierna te vestigen op de landerijen die door de Serviërs achtergelaten waren.⁴⁵

Hoewel het geweld van de Albanezen tegen de Serviërs tot dan toe een opportunistisch karakter had, betekende het groeiend Albanees nationalisme in de negentiende eeuw volgens de Serviërs dat het geweld ook een ideologische lading kreeg. Albanees nationalisme zou namelijk essentieel anti-Servisch zijn, en het doel van de Albanezen in Kosovo zou dan ook het verdrijven van alle Serviërs uit de regio zijn.⁴⁶ De Servische historicus Dusan Batakovic spreekt in deze periode zelfs van genocide.⁴⁷

Dit stelde Servië voor een belangrijk vraagstuk: het Servische prinsdom, dat in de 19e eeuw een hoge mate van autonomie binnen het Ottomaanse Rijk genoot en in 1878 zelfs helemaal onafhankelijk werd, was het al gelukt Servië en Serviërs veilig te stellen van onderdrukking.⁴⁸ Als Kosovo ook tot Servië zou behoren, zou ook hier de bevolking bevrijd worden en de 'wieg' worden veiliggesteld. Deze gedachtegang, die nog eens versterkt werd door de Groot-Servische gedachte, leidde er inderdaad toe dat

⁴² Ibidem.

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ D.T. Batakovic, D.T. *Kosovo and Metohija: Living in the Enclave* (Belgrado 2012) 20.

⁴⁵ Ibidem, 27-28.

⁴⁶ Ibidem, 37.

⁴⁷ D.T. Batakovic. 'The Kosovo Chronicles. Chapter Five' (Belgrade 1992). Chapter Five. https://www.rastko.rs/kosovo/istorija/kosovo_chronicles/kc_part2c.html. Geraadpleegd op 18 oktober 2019.

⁴⁸ Malcolm, *Kosovo*, 201.

Servië in 1912 Kosovo veroverde, een gebeurtenis die zowel door de Serviërs in Servië als de Serviërs in Kosovo werd gevierd.⁴⁹

Deze lezing vertelt slechts één deel van het verhaal. Zo was de Ottomaanse onderdrukking van de Serviërs niet zo heftig als men vaak doet voorkomen, en van gedwongen bekeringen was in het begin van de Ottomaanse heerschappij geen sprake. Omdat het Ottomaanse Rijk zich in deze tijd snel uitbreidde hadden de machthebbers vooral behoefte aan manschappen om in oorlogen te vechten en geld om hiervoor te betalen. Een onwillende bevolking bekeren was helemaal niet in het voordeel van de Ottomanen.⁵⁰ Sowieso was het leven op het platteland niet zo slecht als soms wordt voorgedaan: de levensstandaard van de christelijke boeren in Kosovo lag iets lager dan van Christelijke boeren in West-Europa, maar stukken hoger dan in Rusland.⁵¹ Hoewel christelijk zijn in het door de Ottomanen bestuurde Kosovo wel degelijk nadelen met zich meebracht was er sprake van een religieuze tolerantie die voor zijn tijd relatief uniek was. Serviërs konden hun taal, religie en identiteit behouden. In 1557 stemden de Ottomaanse autoriteiten zelfs in met de heroprichting van het Patriarchaat van Pec, het belangrijke religieuze instituut dat na de verovering van Kosovo was opgehouden te bestaan.⁵²

Ook de sociaal-economische en politieke tegenstellingen tussen Serviërs en Albanezen waren niet zo scherp als ze soms worden afgebeeld. In de vroeg-Ottomaanse periode is het niet zo dat Albanezen zich *en masse* tot de Islam bekeerden. Sommigen bleven trouw aan hun orthodoxe geloof, terwijl anderen zich onder druk van Italiaanse missionarissen bekeerden tot het Rooms-Katholicisme. Het is zeker zo dat Albanezen die zich bekeerden de sociale ladder konden beklimmen, maar dit privilege was maar voor zeer weinig mensen weggelegd. Het grootste deel van de Albanese bevolking deelde namelijk haar sociaal-economische positie met de Serviërs.⁵³

Over de gehele Ottomaanse geschiedenis van Kosovo kan wel met zekerheid gezegd worden dat de Serviërs niet altijd slachtoffers waren, en Albanezen ook niet altijd daders waren. Scheidingslijnen tussen beide groepen werden pas duidelijk toen opkomend nationalisme in de negentiende eeuw zorgden

⁴⁹ Judah, *Kosovo*, 39.

⁵⁰ Malcolm, *Kosovo*, 92-94.

⁵¹ Detrez, *Kosovo*, 21.

⁵² Vickers, *Between Serb and Albanian*, 19.

⁵³ *Ibidem*, 41.

voor groeiend wantrouwen over en weer.⁵⁴ Wat echter tekenend voor deze periode was, is dat etnisch wantrouwen van hogerhand werd aangemoedigd. Om haar eigen legitimiteit te versterken, startte de Servische regering in het midden van de negentiende eeuw een hetze tegen de Albanezen en voegde daad bij het woord door in 1878 tussen de 60.000 en de 70.000 Albanezen het land uit te zetten, omdat zij als moslims een Ottomaanse vijfde colonne zouden vormen.⁵⁵ Andersom was het de Ottomaanse regering die Albanezen aanmoedigde hun frustraties op de Servische bevolking van Kosovo te richten.⁵⁶ Het was zeker waar dat de Albanezen in Kosovo het beter hadden dan de Serviërs aldaar, maar vaak hadden beide groepen even zwaar te lijden onder geweld en uitbuiting van lokale leiders.⁵⁷ Het was dus geen eeuwige, vaststaande haat dat ze tegenover elkaar kwamen te staan, maar manipulatie. Tragisch genoeg zou vergelijkbare manipulatie ook een belangrijke rol spelen in het etnische geweld van ruim honderd jaar later, tijdens de oorlogen van de Joegoslavische secessie.⁵⁸

Toch is de dader-slachtofferdynamiek niet weg te denken uit het Servië-Kosovoconflict. Onder Serviërs heerst actief het idee dat zij altijd slachtoffer zijn geweest van Albanezen, die niets anders willen zien dan een etnisch zuiver Kosovo, onafhankelijk van Servië. Vice versa geloven Albanezen dat zij onder Servische heerschappij altijd als tweederangsburgers behandeld zullen worden.⁵⁹

Bij dit idee van eigen slachtofferschap komen ook duidelijke vijandbeelden naar boven, die niet alleen slaan op de huidige situatie maar ook gekoppeld worden aan het verleden. Zo verklaarde een geïnterviewde Serviër dat '[...] het altijd al zo geweest is. Tijdens de Turkse overheersing waren zij [Albanezen] het die onze mannen vermoordden en onze vrouwen verkrachtten. Die Albanezen hebben de Serviërs altijd al gehaat. Het enige dat ze willen is ons allemaal vermoorden.'⁶⁰ Ook bevolkingsonderzoeken geven aan dat een gevoel van slachtofferschap, en daaruit voortvloeiende

⁵⁴ Ibidem.

⁵⁵ Malcolm, *Kosovo*, 228-230.

⁵⁶ Ibidem, 234-235.

⁵⁷ Ibidem, 178.

⁵⁸ S. Majstorovic. 'Ancient Hatreds or Elite Manipulation?. Memory and Politics in the Former Yugoslavia' *World Affairs* 159.4 (1996). 170-182: 178.

⁵⁹ H. Zdravkovic-Zonta, 'Narratives of Victims and Villains in Kosovo.' *Nationalities Papers* 37.5 (2009). 665-692: 675.

⁶⁰ Ibidem, 674.

vijandbeelden, in Servië wijdverspreid zijn. Zo gelooft een meerderheid van de Serviërs dat ze slachtoffer zijn van verraderlijke Albanezen of zelfs van een internationale samenzwering; tegelijkertijd zou maar liefst 81,5% het niet accepteren als een Albanees met een familielid zo trouwen en verklaarde 75,8% dat ze het uit den boze vonden als hun (klein)kinderen een Albanese leerkracht zouden hebben.⁶¹ Dit soort vijandbeelden maken toenadering zo goed als onmogelijk.

Servisch slachtofferschap in Kosovo wordt ook regelmatig door Servische politici aangevoerd als argument om actief in Kosovo betrokken te blijven. In 2017, een dag na het hierboven beschreven treinincident, stelde toenmalig Servisch president Tomislav Nikolic dat 'elke poging van Pristina om een conflict te veroorzaken, slecht voor ze zal aflopen.' Ook dreigde hij het Servische leger naar Kosovo te sturen als er bij het incident of in de dagen erna Servische slachtoffers zouden vallen.⁶² Een jaar later stelde vice-directeur van het Servische Kosovosecretariaat, Dusan Kozarev, dat er een humanitaire ramp dreigde voor de Serviërs in Kosovo. De oorzaak voor deze dreigende catastrofe was dat Kosovo door vijandige Albanezen werd bestuurd. Daarentegen zou zo'n ramp ondenkbaar zijn als de Serviërs het voor het zeggen zouden hebben.⁶³

Conclusie

Na de Kosovo-oorlog van 1998-1999 is het Servië-Kosovoconflict verworden tot een bevroren conflict. Dit is nog eens versterkt door de eenzijdige onafhankelijkheidsverklaring van Kosovo in 2008, waarna Kosovo door ongeveer de helft van alle landen ter wereld werd erkend. Echter, zolang Servië Kosovo niet erkent zal de situatie bevroren blijven, en dit heeft voor zowel Servië als Kosovo nadelige effecten. Kosovo blijft in een internationaal vagevuur, dat niet bepaald bevorderlijk is voor het toekomstperspectief van

⁶¹ United States Embassy in Serbia; Center for Social Dialog and Regional Initiatives. 2019. *Normalization of relations between Belgrade and Pristina from Citizens Perspective. What We Know and Feel?* (Belgrade CSDRI.) p.11.

⁶² B92. "If Serbs are killed, we'll send army to Kosovo" - president.' (2017). https://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2017&mm=01&dd=15&nav_id=100237 geraadpleegd op 24 mei 2021.

⁶³ Tanjug. 'Kozarev: Eleventh Hour for the international community to react.' (2018) <http://www.kim.gov.rs/eng/v529.php> geraadpleegd op 24 mei 2021.

het land. Tegelijkertijd is normalisatie van de relatie tussen Servië en Kosovo een voorwaarde voor toetreding van Servië tot de Europese Unie, maar zolang Servië de hakken in het zand zet is enige significante normalisatie zo goed als uitgesloten.⁶⁴

Toch kan het conflict niet gevat worden in een simpele kosten-batenanalyse. De Servische positie in het conflict wordt in sterke mate bepaald doordat Kosovo een essentiële rol speelt in de Servische nationale mythologie. Kosovo zou de wieg van de Servische beschaving zijn en Serviërs en hun erfgoed zouden niet veilig zijn als Kosovo geen integraal deel van Servië is. Hoewel het nationaliteitsvraagstuk tijdens de communistische periode naar de achtergrond verdween, rakelden politici zoals Milosevic deze mythologische betekenis van Kosovo voor Servië weer op en wisten mede hierdoor de macht te verkrijgen. In het postcommunistische tijdperk is het precies deze mythologie geweest waardoor Servië blijft beweren dat het het recht heeft om over Kosovo te heersen.

Het is betreurenswaardig dat deze mythologische onderlaag van het conflict geen rol van betekenis lijkt te spelen in de internationale, en vooral Westerse, pogingen om in het conflict te bemiddelen. Vaker wordt verwezen naar de aanwezige situatie – de etnische scheidingslijn tussen Servië en Kosovo – of het gegeven dat Servië er ook baat bij zou hebben de betrekkingen met Kosovo te normaliseren of Kosovo zelfs te erkennen. Dat is misschien waar, maar zolang een grote meerderheid van de Servische bevolking een dergelijke toenadering ziet als verraad, zal geen enkele Servische regering hiermee instemmen. De enige manier om tot een oplossing van dit conflict te komen, is als er meer begrip is voor precies die dieperliggende oorzaken. Door hiernaar te luisteren en hiermee rekening te houden in het maken van beleid, kan de angel uit het conflict worden gehaald. Dat betekent niet dat de mythe in zijn geheel ontkracht dient te worden, maar wel dat de concrete claims die Servië nu op Kosovo legt, afgezwakt kunnen worden.

Natuurlijk is deze casus niet uniek. Zoals hierboven aangegeven zijn nationale mythen essentieel voor het ontstaan en bestaan van naties. Of het nu gaat om de Nederlandse handelsmentaliteit, de Amerikaanse vrijheid of de Jordanische Hasjemitische koninklijke dynastie, die beweert af te stammen van Mohammed, overal ter wereld liggen dergelijke mythen aan de basis van

⁶⁴ EURACTIV. *European Parliament adopts Serbia's EU progress report.* (2021). https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/european-parliament-adopts-serbias-eu-progress-report/ geraadpleegd op 24 mei 2021.

de natie. Deze mythen kunnen onschuldig van karakter zijn maar kunnen er ook voor zorgen dat een natie zich afzet tegen anderen - met alle gevolgen van dien. Het is daarom belangrijk dat dergelijke mythen behandeld worden als wat ze zijn: het zijn mythen, geen geschiedenis.